

YAPON TILIDAGI TABIAT HODISALARIGA TEGISHLI TAQLID SO‘ZLARNING GAPDAGI O‘RNI

Mavlanov Timur

Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi

ARTICLE INFO.

Kalit so‘zlar: taqlid so‘zlar, tovushga taqlid, holatga taqlid, onomatopeya, onomatopeyik lug‘at;

Annotatsiya

Ushbu maqola o‘zbek va yapon tillari misolida narsalar va hayvonlarning tovushlarini yetkazib beruvchi onomatopeyik lug‘atni o‘rganishga bag‘ishlangan deb ham aytishimiz mumkin. Shu jumladan, tabiat hodisalariga oid tovush simvolizmlarini farqlash tahlil qilinib, yapon tilidagi tabiat hodisalariga tegishli taqlid so‘zlarning gapdagi o‘rni misollar yordamida keltirilgan.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2024 LWAB.

Taqlid so‘zlar - ma‘no va shakliy xususiyatlariga ko‘ra, alohida guruhni tashkil qiluvchi, kishilar, hayvonlar va boshqa jonli, jonsiz narsalarning tovushini, harakat holat obrazini taqlidan ifodalovchi so‘zlar.

Bugungi kunda barcha sohalarqatorida o‘zbek tilshunosligida qator o‘zgarish va yangilanishlar yuz bermoqda. Bu o‘zgarishlar, albatta, jamiyat taraqqiyotining rivojlanishidan darak beradi. O‘quvchilar lug‘atini tovushga taqlidni bildiradigan so‘zlar bilan boyitish maqsadida berilgan so‘zlarni (masalan, inga-inga, gumbur-gumbur, pix-pix, vizviz, vish-vish, vaq-vaq, miyov-miyov, bildir-bildir, hov-hovva h.k.), inson tovushiga taqlid so‘zlar, hayvon, qush, hasharotlar chiqaradigan tovushga taqlid so‘zlar, tabiat hodisalari chiqargan tovushlarga taqlid so‘zlarga ajratish va bu so‘zlar guruhini mustaqil davom ettirish, tovushga taqlid so‘zlarni to‘liq takrorlangan (masalan, gumbur-gumbur, guldur-guldur) va tovushlar takrori (masalan, taq-tuq, shaq-shuq) kabi guruhlarga ajratish, ular yordamida gaplar qurish, matn yaratish, taqlid so‘zlarda ma‘noning torayishi (masalan, shaqshaqa, tartarak, sharshara), ularning qo‘llanilishi va imlosi ustida ishlashga oid amaliy ishlar bajariladi.

Yaponlar tabiiy nutqni shakllantirish maqsadida taqlid so‘zlardan ko‘proq foydalanishga harakat qilishadi. O‘zbek tilida bu kabi holatda alohida fe‘l, sifat, ravish so‘zlar bor bo‘lgani holda yapon tilida bunday imkoniyat cheklanganligi sababli taqlid so‘zlar tildagi muhim aspekt sifatida uzluksiz rivojlanishda davom etadi. Mamlakatlararo turli madaniy, ilmiy va boshqa aloqalar natijasida tilga yangi so‘zlar ham kirib keladi va bu tilning boyishida juda muhim jarayon sanaladi. Ko‘rinib turibdiki, bu jihatdan o‘zbek va yapon tillari orasida farq katta. Ya‘ni ular umuman boshqa boshqa so‘z turkumlariga mansub deb qaraladi. O‘zbek va yapon tillarida tabiat hodisalariga tegishli taqlid so‘zlar kirish so‘z turkumiga kiradi, kirish so‘zlar esa alohida olingan so‘zlar guruhiga mansubdir. O‘zbek tilida tabiat hodisalariga tegishli taqlid so‘zlar asosan 3-shax qo‘shimchasi oladi. Gapning boshida kelib boshqa bo‘laklardan vergul bilan ajratiladi. Yapon tilida esa kirish so‘z deb ataladigan tushuncha umumam yo‘q. Ravish, fe‘l so‘z turkumi sifatida qaraladi. Yaponlar tabiiy nutqni shakllantirish maqsadida taqlid so‘zlardan ko‘proq foydalanishga harakat qilishadi. O‘zbek tilida bu kabi holatda alohida fe‘l, sifat, ravish so‘zlar bor bo‘lgani holda yapon tilida bunday imkoniyat cheklanganligi

sababli taqlid soʻzlar tildagi muhim aspekt sifatida uzluksiz rivojlanishda davom etadi. Mamalakatlararo turli madaniy, ilmiy va boshqa aloqalar natijasida tilga yangi soʻzlar ham kirib keladi va bu tilning boyishida juda muhim jarayon sanaladi.

Tovushlar inson va tabiat tovushlariga boʻlinadi. Inson tovushlari nutq aʼzolarining harakati asosida paydo boʻlsa, tabiat tovushlari, odatda, narsalar bir-biriga tegishi, urilishi, qisilishi, siqilishi, buralishi kabilar asosida paydo boʻladi. Shuningdek, hayvon-jonivorlarning tovushi: itlarning vovullashi, mushukning miyovlashi, qushlarning sayrashi, otning kishnashi, qoʻylarning maʼrashi, eshaklarning hangrashi kabilarga taqlid qilish asosida ham tilimizda bir qancha soʻzlar paydo boʻladi. Bunday soʻzlar tilshunoslikda taqlid soʻzlar deb yuritiladi.

Taqlid soʻzlar, shuningdek, jonli-jonsiz narsalarning holatiga taqlidni bildiruvchi soʻzlardir. Shunga koʻra ikki turga boʻlib oʻrganiladi:

1. Tovushga taqlid soʻzlar.
2. Holatga taqlid soʻzlar.

Tovushga taqlid soʻzlar - 擬音語 giongo deb ataladi. Bularga yomgʻirning yogʻishi, momaqaldiroq gumburlashi va suvning shildir-shildir ovozi misol boʻladi.

雨がしとしと降っています。

Amega shitoshito futte imasu.

Yomgʻir shirt –shitr yogʻyapti.

雨がたたた降っています。

Amega tatata futte imasu.

Yomgʻir shiiir-shiiir yogʻyapti.

水がぼたっと流れています。

Mizuga potat to nagarete imasu.

Suv sh-sh-sh-shlab oqayapti.

2.Holatga taqlid soʻzlar. 擬態語 gitaigo deb ataladi. Olovning lovilab yonishi, oy , yulduz, quyoshni nurining porlashi, shamolning qay holatda esishi, yomgʻir, qor , doʻlning katta-katta boʻlib yogʻishi kiradi.

火が風に煽られ、一瞬、ぼっと燃え上がった。

Hi ga kaze ni aorare, issyun, botto moeagatta.

Shamol olovni bir zumda lovullab alangaga aylantirib yubordi.

月がこうこうと照っているから、あすは晴れるそうです。

Tsukiwakoukou to tetteirukara, asuwa harerusoudesu.

Oy yorqin porlayotganligi uchun ertangi kun bahordek boʻlsa kerak.

太陽がさんさんしています。

Taiyouga sansan shite imasu.

Quyosh porlayapti.

星がきらきら光っている。

Hoshiga kira kira hikatte iru.

O'zbek tilida kuchli yomg'irga nisbatan "chak-chak" yomg'ir yog'di, iborasini ishlaymiz. Yaponiyaliklar esa nisbatan shiddatliroq yomg'ir yog'ish holatini "ざーざー" (za-za) deb ataydilar. Yana bir e'tiborli jihati shuki, ba'zi yapon onomatopik so'zlarning o'zbek tilidagi ekvivalenti umuman mavjud emas. Masalan, yaponlar さくさく (saku saku) taqlid so'zini "yumshoq qumni bosish, mayin tuproq ustida harakatlanish" talqinida tushunsalar, bizning lug'atimizda esa unday tushunchani anglatuvchi taqlid so'z yo'q. Tabiat hodisalariga tegishli taqlid so'zlar gap bo'lagi sifatida ham mustaqil so'z -gap sifatida ham qo'llanadi. Lekin lug'aviy ma'no ifoda eta olmasligi bilan yordamchi so'zlarga o'xshashdir. Shuning uchun ham oraliq so'z turkumi tarkibiga kiradi. Shuningdek, tabiat hodisalariga tegishli tovushga taqlid so'z va so'z birikmalari ba'zan otlashib, ko'plik, egalik va kelishik qo'shimchalarini qabul qiladi va ega, qaratqich aniqlovchi, hamda hol va sifatlovchi aniqlovchi, to'ldiruvchi vazifasini bajaradi.

Taqlid so'zlar - ma'no va shakliy xususiyatlariga ko'ra, alohida guruhni tashkil qiluvchi, kishilar, hayvonlar va boshqa jonli, jonsiz narsalarning tovushini, harakat holat obrazini taqlidan ifodalovchi so'zlar.

Bugungi kunda barcha sohalarqatorida o'zbek tilshunosligida qator o'zgarish va yangilanishlar yuz bermoqda. Bu o'zgarishlar, albatta, jamiyat taraqqiyotining rivojlanishidan darak beradi. O'quvchilar lug'atini tovushga taqlidni bildiradigan so'zlar bilan boyitish maqsadida berilgan so'zlarni (masalan, inga-inga, gumbur-gumbur, pix-pix, vizviz, vish-vish, vaq-vaq, miyov-miyov, bildir-bildir, hov-hovva h.k.), inson tovushiga taqlid so'zlar, hayvon, qush, hasharotlar chiqaradigan tovushga taqlid so'zlar, tabiat hodisalariga chiqargan tovushlarga taqlid so'zlarga ajratish va bu so'zlar guruhini mustaqil davom ettirish, tovushga taqlid so'zlarni to'liq takrorlangan (masalan, gumbur-gumbur, guldur-guldur) va tovushlar takrori (masalan, taq-tuq, shaq-shuq) kabi guruhlarga ajratish, ular yordamida gaplar qurish, matn yaratish, taqlid so'zlarda ma'noning torayishi (masalan, shaqshaqa, tartarak, sharshara), ularning qo'llanilishi va imlosi ustida ishlashga oid amaliy ishlar bajariladi.

Yaponlar tabiiy nutqni shakllantirish maqsadida taqlid so'zlardan ko'proq foydalanishga harakat qilishadi. O'zbek tilida bu kabi holatda alohida fe'l, sifat, ravish so'zlar bor bo'lgani holda yapon tilida bunday imkoniyat cheklanganligi sababli taqlid so'zlar tildagi muhim aspekt sifatida uzluksiz rivojlanishda davom etadi. Mamalakatlararo turli madaniy, ilmiy va boshqa aloqalar natijasida tilga yangi so'zlar ham kirib keladi va bu tilning boyishida juda muhim jarayon sanaladi. Ko'rinib turibdiki, bu jihatdan o'zbek va yapon tillari orasida farq katta. Ya'ni ular umuman boshqa boshqa so'z turkumlariga mansub deb qaraladi. O'zbek va yapon tillarida tabiat hodisalariga tegishli taqlid so'zlar kirish so'z turkumiga kiradi, kirish so'zlar esa alohida olingan so'zlar guruhiga mansubdir. O'zbek tilida tabiat hodisalariga tegishli taqlid so'zlar asosan 3-shax qo'shimchasi oladi. Gapning boshida kelib boshqa bo'laklardan vergul bilan ajratiladi. Yapon tilida esa kirish so'z deb ataladigan tushuncha umumam yo'q. Ravish, fe'l so'z turkumi sifatida qaraladi. Yaponlar tabiiy nutqni shakllantirish maqsadida taqlid so'zlardan ko'proq foydalanishga harakat qilishadi. O'zbek tilida bu kabi holatda alohida fe'l, sifat, ravish so'zlar bor bo'lgani holda yapon tilida bunday imkoniyat cheklanganligi sababli taqlid so'zlar tildagi muhim aspekt sifatida uzluksiz rivojlanishda davom etadi. Mamalakatlararo turli madaniy, ilmiy va boshqa aloqalar natijasida tilga yangi so'zlar ham kirib keladi va bu tilning boyishida juda muhim jarayon sanaladi.

Hozirgi kunda yaponlar kundalik hayotda, turli suhbatlar yoki ma'ruzalar hattoki savdo sotiq va biznes sohasida ham jiddiy e'tibor qaratib nutqdagi faol aspektlardan biri sifatida unumli foydalanishadi. Bundan foydalanish natijasida bajarilayotgan ish-harakatga ham o'z ta'sirini o'tkazadi, motivatsiya bag'ishlaydi deyishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. ゴットフリート・ライプニッツ『ライプニッツ著作集5』、谷川多佳子他訳、工作舎、1995年。
2. Ещеркин А. С., Кириллов А. Г. Языковые особенности японской ономатопоэтической лексики // Вестник Международного института рынка. 2016. №. 2. С. 112.
3. Петухова Е. В. Звуко-смысловые корреляции и диахрония // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина. 2015. Т. 1. №. 1. С. 125.
4. Поливанов Е. Д. Введение в языкознание для востоковедных вузов. Л., 1928. С. 281.
5. Fakhriniso L. The Japanese language teaching technologies based on computer simulation models //Asian Journal of Research in Marketing. – 2020. – Т. 9. – №. 4. – С. 1-7.
6. Maxmudovna L. F. The Role of Mnemotechnic Method in Teaching Japanese Language Hieroglyphs //Czech Journal of Multidisciplinary Innovations. – 2022. – Т. 12. – С. 69-72.
7. Лутфиллоева Ф. Япон иероглифларини ўқитиш методикаси ва ривожланиш тенденциялари //Хорижий филология. Тил. Адабиёт. Таълим.–Самарқанд,-2020. – 2020. – Т. 4. – №. 77. – С. 93-100.
8. Shuhratova, V. J. Q. (2022). Yapon adibi Xaruki Murakamining “Xanaley ko‘rfazi” hikoyasining konseptologik tahlili. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 24), 373-380.
9. Shuhratova, V. J. Q. (2022). O‘zlashma neologizmlarning yapon tilida ifodalanishi va badiiy asarlarda konsept sifatida kelishi. *Academic research in educational sciences*, 3(5), 776-785.
10. Shuhratova, V. J. (2022). “Qalb” romanida uchraydigan milliy-madaniy va o‘ziga xos konseptlarning o‘zbek tilidagi talqini. *Экономика и социум*, (10-1 (101)), 177-180.